

Prednost tovrstnih knjig pred tipičnimi kuharicami je vsekakor »dodatna ponudba« - kdorkoli bo to delo vzel v roke, bo skupaj z uporabno informacijo o sestavinah in načinu priprave posamezne jedi »nehote« spoznal tudi drobec zgodovine.

Je potem mar čudno, da se poigravam z mislijo, da moramo Slovenci čimprej dobiti tudi svojo veliko kulinarično zgodovino, kjer bo v eni (debeli) knjigi zbrano vse tisto, kar so radi poglih spuščali naši predniki od naselitve dalje?

Aleksander Žižek

DOMOVINA V SRCU

Več avtorjev; Izseljenec. Življenjske zgodbe Slovencev po svetu. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana 2001, 160 strani.

Migracije lahko v današnjem slovenskem prostoru spremljamo od srednjega veka dalje. Pa naj so bile v zvezi z romanji, trgovanjem, misijonarstvom, študijem, rokodelstvom, ali pa preprosto z iskanjem boljšega kosa kruha. Še posebej je izseljevanje zaznamovalo slovenski prostor v 19. in 20. stoletju.

O tej, do sedaj še ne celovito raziskani in predstavljeni tematiki, so v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije v oktobru odprli občasno razstavo, ki kot rečeno govori o fenomenu izseljevanja. O procesu, ki je pustil globoke posledice na zgodovini slovenskega naroda in slovenski duši nasploh. Ob tej razstavi so avtorji skupaj s sodelavci pripravili tudi pričujoči, sistematično urejen zbornik.

Po uvodni besedi Marjete Mikuž nas v vsebino razstave in kataloga popelje prispevek Marjana Drnovška, ki se dotakne tako pojmov izseljenec in izseljenstvo, vzrokov za ta pojav, večjih valov izseljevanj, kakor tudi vpetosti izseljencev v nova okolja.

Skozi različna časovna obdobja in na vse kontinente pa nas popelje 27 življenjskih zgodb znanih in neznanih Slovencev. 27 naključno izbranih izseljenjskih usod in prav toliko vpogledov v sicer prikrito posameznikovo intimo.

Kot že rečeno, so različni vzroki vodili ljudi, da so zapuščali domača ognjišča in se podajali v bolj ali manj znani svet. Med prvimi izseljenci, ki

so predstavljeni v tem zborniku, se pojavijo duhovniki-misijonarji. V tridesetih letih 19. stoletja je med ameriške Indijance odpotoval Friderik Irenej Baraga; značaj, šege in navade »krščenih divjakov« je tudi popisal v knjigi. Poldrugo desetletje pozneje se je v Sudan podal Ignacij Knoblehar. Tudi on je poleg strogega misijonskega dela raziskoval jezik tamkajšnjih prebivalcev, bil je odličen poznavalec Nila in njegove okolice, med drugim pa se je zavzemal tudi za odpravo suženjstva. Približno v tem času sta se v tem delu Afrike pojavila tudi diplomata Anton Lavrin in Jožef Schwegel. Konec 19. stoletja je v slovenskih in etnično mešanih župnijah v ZDA deloval duhovnik Alojz Ignacij Kastigar.

Tudi pustolovska žilica je gnala nekatere ljudi, da so se podajali v neznano. Opisan je primer Janeza Planinška, ki se je najprej pojavil kot zlatokop na severu Amerike, nato pa se je učil preživetja med Eskimi in Indijanci.

Prav gotovo pa je bil gospodarski motiv tisti, ki je v širni svet pritegnil največ Slovencev. Pa naj gre za krošnjarje iz Ribniške doline in Kočevskega, ki so si svoj kos kruha našli znotraj monarhije ali pa za kostanjarje, ki so si sezonsko delo poiskali na Dunaju. Takšno delo je predstavljalo manj usoden in radikalen korak kot npr. odhod v Ameriko ali pa je služilo kot odskočna deska za pot preko oceana. Predvsem do 1. svetovne vojne je bila za številne »lepe Vide« cilj Aleksandrija oz. Egipt, po vojni pa so se Slovenke tam udinjale kot varuške in gospodinjske pomočnice.

S trebihom za kruhom so se podajali ljudje predvsem iz gospodarsko pasivnejših predelov in iz številčnejših družin. V času fašizma je s Primorske odšlo v Argentino in druge južnoameriške države (načrtna kolonizacija v teh državah, t.i. »brazilska mrzliza«) veliko družin, npr. Mislejevi iz Vipavskega so se v novi domovini dobro znašli. S pridnostjo in iznajdljivostjo je v industrijskih krogih v Braziliji dosegel velik ugled Janez Hlebanja. Poleg Primorske so bila pogosta izseljevanja tudi z Notranjskega; med svetovni- ma vojnama so se od tu neredko izselile cele družine, včasih celo na različne konce sveta. Predvsem iz korespondence z njihovimi domačimi, pa tudi iz drugih virov, se da bolj ali manj natančno rekonstruirati njihovo življenjsko pot. Tako je zanimiva zgodba gozdnega delavca Antona Šivca, ki se je po petih letih izseljenstva vrnil v domovino, da bi »dal cesarju, kar je cesarje-

vega«, nato pa odpotoval nazaj v Ameriko, kjer je delal najprej kot rudar, kasneje pa kurjač na vlak. Po 17 letih se je vrnil domov in prevzel posestvo. Barvar Anton Wagner se je odlikoval s spretnostjo in iznajdljivostjo; tako mu je evropski prostor (Avstrija, Nemčija) kmalu postal pretesen, zato je odrinil v Ameriko. Življenjska zgodba kuharice Lize odslikava težko življenje v Ameriki; temne plati življenja v tujini so izseljenci praviloma zaupali le svojim najbližjim.

Sicer pa ni bila samo Amerika cilj, kjer so Slovenci poskušali doseči lepše in boljše življenje, kot so ga bili vajeni doma. Predvsem do 2. svetovne vojne je veliko slovenskih družin iskalo in tudi našlo delo v zahodnoevropskih državah, predvsem v rudnikih, kot npr. družina Strajnar. Verjetno pa je manj znan podatek, da je po koncu 2. svetovne vojne predvsem iz teh držav potekala organizirana akcija vrnitve v Jugoslavijo; tako so se Strajnarjevi vrnili leta 1946. Zanimivo je bilo soočenje teh ljudi z razmerami v novi (stari) domovini.

Ekonomsko izseljevanje je bilo (poleg političnega takoj po vojni) v slovenskih pokrajinah prisotno seveda tudi po 2. svetovni vojni. Začelo se je v petdesetih letih, v veliki meri je gravitiralo v Avstralijo, ki je številnim Slovencem postala nova domovina, s katero se tudi identificirajo. Od že omenjene politične emigracije je izpostavljen primer slikarke Bare Remec, ki je tudi v svoji novi domovini Argentini nadaljevala z umetniškim izražanjem.

Tudi intelektualci so bili zastopani med slovenskimi izseljenci. Tako se je Ivan Žmavc, ki je želel študirati v slovanskem jeziku, na prelomu med 19. in 20. stoletjem odločil za praško univerzo. Po končanem študiju se je ukvarjal tudi z nacionalnim vprašanjem in se zavzemal za ustanovitev slovenske univerze. Za obdobje med svetovnima vojnama pa je naveden primer izseljenskega učitelja Svatopluka Stovička, ki je med belgijskimi Slovenci skrbel tudi za krepitev narodne zavesti otrok ter bil aktiven na kulturnem področju.

Posebno poglavje je v zborniku posvečeno beguncem in izgnancem po tuji volji. Tako so izpostavljeni primeri evakuacije slovenskega civilnega prebivalstva ob Soški fronti, med drugim tudi v Italijo; preseljevanja zavednih slovenskih družin izpod fašističnega jarma (italijanske Primorske) v Kraljevino SHS – usoda družine Adamič iz Slatine v Bosni; izgnancev s trikotnika

med Savo in Sotlo, ko so preko Rajhenburga v Nemčijo (in tudi v NDH) preselili cele družine; naveden je primer samostanskega brata iz rajhenburškega samostana trapistov, ki so ga preselili na Hrvaško, po vojni pa je zaradi ukinitve samostana opravljal drugačno delo.

Ne tako redek motiv za preselitev v drugo okolje je (bila) tudi ljubezen. Alenka Auersperger je tako kot študentka sledila svojemu izvoljencu v drugo kulturno okolje znotraj iste države (v Bosno).

Iskanje lastne identitete je prisotno verjetno pri velikem številu izseljencev. O tem intimnem doživljanju v zborniku razmišlja Ifigenija Zagoričnik Simonović, ki se v Londonu ukvarja z lončarskim oblikovanjem. Tako je pri sebi verjetno že razčistila z dilemo, kaj je: slovenska izseljenka ali britanska priseljenka.

Avtorji prispevkov v zborniku Monika Kokalj Kočever, Alenka Auersperger, Marjan Drnovšek, Marko Frelj, Irena Fürst, Irena Gantar Godina, Stane Granda, Daša Hribar, Aleksej Kalc, Viktorija Kante, Vera Kržišnik Bukič, Ciril Marinček, Inga Miklavčič Brezigar, Irene Mislej, Jože Prešeren, Ifigenija Zagoričnik Simonović, Petra Svoljšak, Polona Šega in Milica Trebše Štolfa so tako odstrli pogled na celo paletu človeških usod; iz tega mozaika lahko pozoren bralec sestavi sliko o usodi slovenskega izseljenca na različnih koncih sveta in skozi različna obdobja. Čeprav bi za popolnejšo predstavbo mogoče lahko predstavili usodo še kakšne kategorije ljudi, npr. sezonskih delavcev iz Prekmurja.

Marija Počivavšek

CELE, CELE

Branko Goropevšek, Stoletje v Celju; Fit media, Celje 2001; 231 strani

Prvenec znanega celjskega "dogodkarja" (s paberki o posameznih zanimivih dogodkih iz celjske preteklosti je Goropevšek svoj čas sodeloval v Novem tedniku, trenutno pa piše v Celjana) bi sicer moral priti na "svitlo" že v dneh milenijske mrzlice, vendar so rojenice prihod tega težko pričakovane deteta spet in spet odlagale na meglen "jutri".

Zamuda delu nikakor ni škodila, saj je s to knjigo Celje dobilo zanimiv mozaik večjih in manjših prelomnic minulega stoletja. Avtorski pečat